

LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUDEN MENETELMÄPAKKI

Päivittänyt T. Rätty 22.10.2024

SISÄLLYS

SIVU

SIVU

- Lasten ja nuorten osallisuudessa tärkeää.....3
- Menetelmät
 - Aktiivinen kuuntelu.....4
 - Empatiakartta.....5
 - Erätauko-dialogi.....6
 - Haastattelu.....7
 - Havainnointi.....8
 - Jalkautuminen.....9
 - Kahvilatyöskentely.....10
- Kartat ja kollaasit.....11
- Kirjoittaminen ja piirtäminen.....12
- Kuvakyselyt ja -palaute.....13
- Sadutus.....14
- Teemakävelyt.....15
- Toiminnallinen tiedonkeruu.....16
- Tulevaisuuden muistelu.....17
- Yhteisötaide.....18
- Lisämateriaalia tutustuttavaksi.....19

LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUDESSA TÄRKEÄÄ

- Ole kiinnostunut
 - Kysy, kuuntele, toimi ja muuta tarvittaessa käytäntöjä.
 - Viesti selkeästi ja käytä tarvittaessa kommunikoinnin tukea: kuvat, sanaton vuorovaikutus, monikielisyys, mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltä.
- Vahvista lapsen ja nuoren toimijuutta
 - Ikätasoinen toteutus.
 - Osallistuminen on aina vapaaehtoista.
 - Lapset ja nuoret saavat itse olla mukana asettamassa tavoitteita ja arvioimassa tekemistä.
 - Kirjaukset tehdään yhdessä lapsen/ nuoren kanssa tai pidetään muulla tavoin huoli, että lapsen/ nuoren ajatus tulee ymmärretyksi kirjauksesta.
- Hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan rutiinit arjessa: esim. aamupiiri tai oppitunnit.
- Katso: [Lasten osallistumisen etiikka](#)

Mietityttääkö joku? Kaipaanko apua ajatuksen testaukseen?

Ole yhteydessä

Tanja Rätty
erikoissuunnittelija
Sivistyspalvelut
p. 050 570 8972
tanja.raty@jyvaskyla.fi

JYVÄSKYLÄ

AKTIIVINEN KUUNTELU

- Aktiivinen kuuntelu on tapa pyrkiä kuulemaan toista ihmistä siten, että hän kokee tulevansa ymmärretyksi. Aktiivinen kuuntelu antaa toisen tunteille tilaa tulla kuulluiksi, auttaa löytämään ongelmien juurisyyt, rakentaa luottamusta ja antaa mahdollisuuden oppia toisesta lisää.
- Aktiivinen kuuntelu rakentaa psykologista turvallisuutta: eli tilan jossa toinen ihminen kokee, että hän, hänen tunteensa ja näkökulmansa ovat tervetulleita. Toisinaan ihminen ei itsekään tunnista tai osaa nimetä, mikä häntä vaivaa. Silloin on mahdollista selvittää tunnetilan syy aktiivisen kuuntelun keinoin. Aktiivisen kuuntelun avulla EI ole tarkoitus tarjota ratkaisuja tai antaa ohjeita, saati saada ihmistä toimimaan toisten toiveiden mukaisesti.
- Aktiivisessa kuuntelussa kuunnellaan mitä toinen ihminen sanoo, tulkitaan viesti ja tunne sen takana ja sanoitetaan se ääneen. Sanoittaessa toistetaan, mitä toinen sanoo, ja annetaan hänen jatkaa aiheesta valitsemaansa suuntaan. Kun tiivistetään omin sanoin, mitä on kuultu, toinen saa mahdollisuuden korjata sekä kokea tulleeensa kuulluksi.
- Esimerkiksi lapsi voi sanoa: "Mä en uskalla pyöräillä kouluun", kuuntelija: "Sua pelottaa kouluun pyöräily", "Joo, kun mä pelkään, että joku auto tulee suojatielle". Usein kertojaa helpottaa tilanteessa se, että häntä ymmärretään. Ihminen voi keksiä ratkaisut itse, mutta aktiivisen kuuntelun jälkeen niitä voidaan etsiä myös yhdessä.
- Aktiivista kuuntelemista voi olla hiljaa kuunteleminen, kun osoitetaan sanattomasti läsnäoloa. Avoimet kehotukset, kuten "Kerro lisää", "Olen kuulolla" tai "Jatka vain", antavat selkeän mahdollisuuden jatkaa mihin vain suuntaan. Samalla ilmaistaan aktiivisesti läsnäoloa ja kiinnostuneisuutta.

EMPATIAKARTTA

Kesto 15min-1h

- Empatiakartta lisää asiakasymmärrystä havainnoinnin avulla ja voi olla osa palvelumuotoiluprosessia.
- Empatiakarttaa voidaan käyttää esimerkiksi silloin, kun haastatellaan asiakasta näköyhteydellä tai tarkkaillaan/havainnoidaan asiakasta hänen käyttäessään palvelua.
- Empatiakarttaan kirjataan asiakkaan tulkitut tai ääneen lausutut tunteet, pelot, odotukset, toiveet ym. liittyen tiettyyn palveluun. Myös sellaiset, joita hän ei itse osaa sanoa, mutta jotka tulee tarkkailtaessa esille. Esimerkiksi joku kohta sähköisen lomakkeen täyttämässä tuskastuttaa tai joku kohta sujuu tosi helposti.
- Empatiakartan voi laatia myös henkilöstö erilaisista käyttäjäprofiileista kokemustensa perusteella.
- Lisätietoa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/empatiakartta>

ERÄTAUKO-DIALOGI

Kesto 1,5-4h

- Erätauko on dialogimenetelmä rakentavan ja tasavertaisen keskustelun käymiseen, erityisesti haastavissa aiheissa, mutta sopii melkein mihin vain.
- Tavoite on saada mukaan eritaustaisia ihmisiä, jotka eivät muuten ehkä tulisi saman pöydän ääreen.
- Erätauon tavoite on lisätä ymmärrystä keskustelun teemasta, ei päästä yhteisymmärrykseen tai ratkaista ongelmaa. Ratkaisuehdotuksia saattaa kyllä syntyä.
- Erätaukoa voi hyödyntää osana kehittämisprosessia, erityisesti sen alussa.
- Muuta huomioitavaa lasten kanssa: Lyhyempi kesto, pariporinoiden hyödyntäminen, kysymys riittävän yksinkertainen, opettajan/ohjaajan läsnäolo esim. kirjurina, huoltajille tiedoksi keskustelun tavoite ja aika.
- Sovellus: Erätauon voi toteuttaa myös etätaukona.
- Kaupungilla on koulutettuja Erätauko-fasilitaattoreita, joita voi pyytää avuksi omaan prosessiin. Ole yhteydessä: tanja.raty@jyvaskyla.fi.
- Lisätietoa: <https://www.eratauko.fi/>

HAASTATTELU

- Haastattelu on hyvä tapa kerätä etenkin laadullista tietoa. Haastattelulla on mahdollista saada syvällisempää tietoa kyselyyn verrattuna mutta haastattelujen toteuttamiseen, niiden purkuun sekä tulosten analysoimiseen on varattava riittävästi aikaa.
- Haastattelu on mahdollista toteuttaa kasvokkain tai etäyhteyksin ja se soveltuu hyvin käytettäväksi myös palautekyselyn/lomakkeen kanssa rinnakkain.
- Lapsille sopiva voi olla myös ryhmähaastattelu, käsinukkehaastattelu:
 - noin 4–6 lasta kerrallaan
 - pyritään tekemään tilanteesta lapselle mahdollisimman luontainen
 - kysymykset esittää käsinukke tai joku muu hahmo → leikillisuus
 - käsitteiden oltava kaikille selkeitä
 - kysymykset selkeitä ja hyvin konkreettisia, lasten kielellä esitettyjä
 - ihmetellään asioita yhdessä ja pyydetään kertomaan lisää
- Muita haastattelutapoja: Fokusryhmien keskustelut, vertaishaastattelut.
- Haastattelu on muistiinpanojen lisäksi mahdollista tallentaa.

HAVAINNOINTI

- Havainnointia voidaan toteuttaa hyvin monenlaisissa tilanteissa ja tiloissa. Havainnot kohdistuvat ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen, kuten esimerkiksi siihen, miten tutkittavaa ilmiötä käytetään tai miten ihmiset toimivat ilmiöön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa. Havainnointia voidaan tehdä sekä ihmisten sanallisesta että sanattomasta ilmaisusta. Havainnoitsijan, on pystyttävä erottamaan omat havaintonsa siitä, miten muut ihmiset kuvailevat tai kertovat omista havainnoistaan. Havaintoja voidaan dokumentoida monin tavoin, esimerkiksi tekemällä muistiinpanoja, valokuvaamalla, äänittämällä tai videoimalla.
- Lasten parissa tehtävässä havainnoinnissa lapsen tai lasten toimintaa ja käyttäytymistä havainnoidaan kokonaisuutena arjen eri tilanteissa. Havainnoinnin tavoitteena on pyrkiä kuvailemaan kokemuksia ja havaintoja arkikielellä, tarkistaa omien olemassa olevien oletuksien paikkansa pitävyyttä ja löytää tuoreita oivalluksia. Havainnoimalla saatu tieto auttaa esimerkiksi järjestämään lapselle/lapsille sopivaa toimintaa.
- Katso myös:
 - Huomaa minut! -osallisuustyökalun avulla saadaan palautetta lapselta ja lapsen silmin. Se on tarkoitettu erityisesti alle kouluikäisille lapsille. Se pysäyttää aikuisen ohjatusti seuraamaan lasta ja pohtimaan lapsen toiveita ja ajatuksia. Käytetään lapsen luontaisessa lähiympäristössä/tilanteessa joka liittyy konkreettisesti lapsen arkeen.
 - Tutustu oppaaseen ja lomakkeeseen linkin kautta. Valitse hetki lapsen tarkkailuun. Saat lapsen kokemustietoa vietäväksi eteenpäin yksittäisinä palautteina tai kootusti osaksi palvelun/organsaation kehittämistä päätöksentekoa.
 - Kesto 10-30 min
 - Voi hyödyntää esim. avoimen kohtaamispaikkatoiminnan tai lapsen vasu-keskustelun yhteydessä. Vanhempi osaa parhaiten tulkita lastaan, mutta myös työntekijä voi käyttää menetelmää. Työntekijän/ohjaajan kannattaa havainnoida siksi, että se auttaa näkemään lapsen yksilönä, jonka mielipide on tärkeä
 - Linkki osallisuustyökaluun: https://vapaaehtoisnetti.mll.fi/uploads/2022/07/huomaa_minut_osallisuustyokalu.pdf

JALKAUTUMINEN

- Joskus asukkaiden tavoittaminen onnistuu tehokkaimmin menemällä sinne, missä ihmiset ovat jo valmiiksi. Jalkautuminen voi tapahtua esimerkiksi kaupunginosatapahtumaan, kaupungin palveluun, torille tai kadulle.
- Jalkautumisen tavoitteena on tyypillisesti:
 - Kohdata asukkaita
 - Kartoittaa ilmiöitä, kerätä tietoa
 - Hyödyntää saatua tietoa jalkautumisen jälkeen
- Jalkautuessa mukana voi olla nopeasti täytettävä kysely tai suunnitelma, jota voi kommentoida. Tai tietoa voi kerätä myös havainnoimalla tai haastattelemalla.
- Jalkautuessa tulee olla tunnistettavissa eli varaa mukaan huomioliivi tai kaupunginliivi, nimilappu tai vaikka telttakatos, jolla erotut.
- Jalkautua voi myös organisaation sisällä. Esimerkiksi kouluissa koulukuraattorit ja terveydenhoitajat jalkautuvat työhuoneistaan käytäville ja pihalle välitunneilla.
- Kaupungin palvelujen kautta voi tavoittaa hyvin erilaisia kohderyhmiä ja jalkautua voi myös johonkin kaupungin palveluun tai toimintamuotoon, kunhan asiasta on sopinut ennakkoon järjestäjän kanssa. Hyvää yhteistyötä on mahdollista tehdä koululuokkien ja päiväkotiryhmien kanssa.

KAHVILATYÖSKENTELY

- Erilaisia kahvilamaisia työpajamenetelmiä on useita, kuten Learning Cafe ja World Cafe.
- Menetelmä sopii parhaiten kouluikäisistä ylöspäin.
- Perusidea on jakaa osallistujat "kahvilapöytiin", joissa rennosti ideoidaan, haetaan vastauksia tiettyihin kysymyksiin tai jaetaan kokemuksia ja oppeja muille. Noin 20-30 min kuluttua ryhmä vaihtaa pöytää eri teemaan, kunnes kaikki teemat on käyty läpi. Tyypillisesti kahvilapajassa käsitellään 3-4 teemaa/kysymystä.
- Pöydissä voi olla ryhmien ulkopuolinen fasilitaattori, joka esittelee aiempien ryhmien tuotokset ja vetää keskustelua. Toinen vaihtoehto on, että ensimmäiseen pöytään jää yksi ryhmän jäsenistä jakamaan ryhmän tuottamaa viisautta.
- Ajatuksia voi kirjata paperipöytäliinaan, lapuille tai sähköiselle alustalle. Alussa on hyvä olla yhteinen johdanto teemaan ja käydä läpi tai luoda yhdessä keskustelun pelisäännöt. Lopussa voidaan kuulla ryhmien koosteet ja/tai äänestää parhaista ideoista.
- Tärkeää muistaa myös kertoa, mitä tapahtuu kahvilatyöskentelyn jälkeen. Kahvilassa olevat tarjoilut antavat lisäbuustia keskusteluihin.
- Lisätietoa: <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/learning-cafe-eli-oppimiskahvila>

KARTAT JA KOLLAASIT

- Kirjoitetaan keskelle haluttu teema/asia.
- Lähdetään keräämään ajatuksia teeman ympärille ja yhdistellään niitä keskenään:
 - Annetaan ajatuksesta kehittyä uusia ajatuksia.
 - Kehitetään uusia ajatuksia ja luodaan yhteyksiä niiden välille.
- Tarrakarttamenetelmällä voi kerätä ihmisten paikkoihin liittämiä merkityksiä. Tarrakartalla on kartoitettu lähinnä paikkoihin liittyviä "lämpimiä" tunnekokemuksia ja merkityksiä, mutta mahdollisuus kerätä myös osallistujien tiettyyn kohteeseen liittämiä muistoja, tunnekokemuksia, merkityksiä ja tarinoita.
- Kerätään esimerkiksi lehdistä erilaisia asioita/kuvia/tekstejä, joista hahmotellaan kollaasi.
- Miellekartta/ Unelmakartta/ kollaasi on jokaisen yksilöllinen tuotos ja ilmaisevat sitä, miten oppilas hahmottaa kyseistä aihetta. Jokainen työskentelee ensin oman työn parissa, mutta tuotoksista voidaan jakaa ajatukset myös parin kanssa tai koko ryhmälle.

KIRJOITTAMINEN JA PIIRTÄMINEN

- Kirjoittaminen:
 - Kirjoitetaan suunniteltavaan asiaan liittyen vapaamuotoinen tarina.
 - Kirjoitetaan suunniteltavaan asiaan liittyen vapaamuotoinen kirje esimerkiksi isovanhemmalle, kaverille, kaupunginjohtajalle tai muulle haluamallesi henkilölle.
 - Mitä haluaisit kertoa?
- Piirtäminen:
 - Piirretään tehtävänannon mukaisesti.

KUVAKYSELYT JA -PALAUTE

- Lasten ja erityisryhmien kyselyissä on hyvä käyttää selkokieltä ja kuvia kysymysten sekä vastausvaihtoehtojen selkiyttämiseksi. Myös vieraskieliset vastaajat hyötyvät kuvien lisäämisestä kyselyihin.
- Sähköisiin ja paperikyselyihin hyviä kuvia saa ladattua esimerkiksi Papunetistä: <https://papunet.net/>
- Tilan tai ympäristön kehittämistä havainnollistamaan kannattaa käyttää kuvia tai kävelyä tilassa ennen kyselyä.
- Jos lapsi osaa käyttää puhelinta, voi häntä pyytää myös ottamaan kuvan ja lisäämään sen kyselyvastaukseen. Opettaja/avustaja voi tarvittaessa auttaa.
- Palvelun tai tapahtuman palautekyselyssä toimii esim. peukkujen antaminen, hymynaaman valitseminen, tarran vieminen sopivan kuvan alle tai pallon vieminen hymynaamalla tai peukulla varustettuun purkkiin.

SADUTUS

Kesto 15-30min

- Sadutus on menetelmä, joka tukee lapsen äänen kuulluksi tulemista ja auttaa näkemään asiat lapsen näkökulmasta.
- Lasta pyydetään kertomaan satu, ja luvataan kirjata se ylös juuri niin kuin lapsi sen kertoo. Sen jälkeen satu luetaan lapselle, ja hän saa vielä muuttaa haluamiaan kohtia. Sadulle voidaan antaa teema (josta kaivataan lapsen näkemyksiä).
- Lapsen osallistuminen on aina vapaaehtoista. Kuvista ja saduista voidaan tehdä lapsen luvalla näyttely tai kirja.
- Sovellus: Lasta voidaan myös pyytää piirtämään tai rakentamaan esim. legoilla ja sen jälkeen kertomaan satu luomuksestaan.
- Lisätietoa: <https://rauhankasvatus.fi/sadutus/>

TEEMAKÄVELYT

Kesto 30min-2h

- Teemakävelyllä voidaan käydä asukkaiden (ml. Lapset ja nuoret) kanssa läpi esimerkiksi alueen kehittämissuunnitelmia, arvioida jotain kohdetta/palvelua tai kerätä osallistujien kokemuksia esim. turvallisuudesta tai viihtyisyydestä kehittämisen pohjaksi. Maastokävelyllä tutustutaan maastossa tiettyyn kohteeseen (esim. asemakaavatyö tai muu suunnittelukohde) ja havainnoidaan yhdessä maastoa.
- Kävelyllä voidaan pyytää osallistujia kertomaan kehittämisideoita, kokemuksia tai mielipiteitään suunnitelmiin. Ennen kävelyä sen käydään läpi kohdetta ja kävelyn tavoite, tarkoitus ja tulosten hyödyntäminen kerrotaan osallistujille. Kirjuri tai osallistajat voivat kirjata ajatukset ylös reitin varrella paperille tai esim. kännykällä muistoon tai sähköiselle muistilappuseinälle (padlet, flinga). Lapsille voi olla luontevampaa piirtää tai valokuvata havaintojaan.
- Aistikävely (sensory walk) on tekniikka, jolla voidaan tutkia havaitsemisemme tapaa ja jonka avulla voimme herkistyä tutkimaan ja kokemaan tuttuakin ympäristöä uudella tavalla. Aistikävelyretkellä osallistujia kehoitetaan näkemään, kuulemaan, maistamaan, haistamaan ja tuntemaan ympäristö kaikkien aistien avulla, koko kehollaan ja rekisteröimään kokemus. Kokemus kirjoitetaan muistiin kävelyn jälkeen.
- Kävely voi toimia hyvin myös työpajan tai asukastilaisuuden "lämmittelynä". Kävelyreitin suunnitteluun voi olla hyvä ottaa kohderyhmä tai paikallinen toimija mukaan.
- Testaa ja kerro etukäteen, jos reitti ei sovellu liikuntarajoitteisille. Sovellus: Empatiakävelyllä työntekijä käy läpi tiloja/reittejä esim. lastenvaunuja työntävän tai näkövammaisen rooliin samaistuen.

TOIMINNALLINEN TIEDONKERUU

- Kun kerätään tietoa ja mielipiteitä lapsilta ja nuorilta, kannattaa muistaa, että perinteinen kysely ei ole kovin lähestyttävä tai innostava tiedonkeruun tapa. Kyselyn muokkaaminen kuvakyselyksi tai -palautteeksi auttaa jo paljon, mutta tietoa voi kerätä myös toiminnallisesti.
- Esimerkkejä toiminnallisesta tiedonkeruusta
 - Piirtäminen
 - Lumiukkojen, -linnojen tai -rakennelmien tekeminen
 - Muovailuvahasta, savesta tai foliosta muovaileminen
 - Legoista rakentaminen
 - Tarinankerronta, ks. myös sadutus
- Tiedonkeräämisessä toiminnallisesti on tärkeä miettiä, mitä tietoa halutaan kerätä ja sovittaa menetelmä sen mukaan. Esimerkiksi, jos halutaan kehittää koulun pihaa, voidaan legoista rakentamalla saada tietää, minkä näköinen piha olisi lapsille mieluisin. Toisaalta, jos lapsia pyydetään piirtämään, miten he leikkivät tai haluaisivat leikkiä pihalla, saadaan tietoa tarvittavista toiminnallisuuksista.
- Toiminnallisessa tiedonkeruussa tulee muistaa ikäkausitasoisuus.

TULEVAISUUDEN MUISTELU

Kesto 1-3h

- Tulevaisuuden muistelu on yhteistyömenetelmä, joka on kehitetty moniammatilliseen asiakastyöhön tavoitteena asiakkaan hyvän tulevaisuuden ennakointi. Menetelmä soveltuu asiakastyön lisäksi myös esimerkiksi verkostomaiseen kehittämistyöhön ja hanketyöhön.
- Menetelmässä nykyisyyttä lähestytään takautuvasti tulevaisuudesta käsin.
- Menetelmässä jokainen osallistuja saa vuorollaan kertoa ajatuksiaan toivottavasta tulevaisuudesta sekä jakaa huoliaan. Lopuksi luodaan keskustellen etenemissuunnitelma ja sovitaan seuraavista askelista.
- Menetelmässä fasilitaattori esittää osallistujille kolme kysymystä, joista ensimmäisellä kartoitetaan toiveita tulevaisuudelle, toisessa pohditaan miten toivottuun tulevaisuuteen on päästy ja kolmannessa mietitään huolia ja niiden vähentämistä.
- Tarkemmat esimerkkikysymykset ja lisätietoa löydät Innokylän sivuilta (lupa soveltaa): <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/tulevaisuuden-muistelu>

YHTEISÖTAIDE

- Yhteisötaiteessa yhteisö toteuttaa jonkin taideteoksen useimmiten taitelijan kanssa yhteistyössä.
- Yhteisötaiteen ytimessä on yhteisö; taidetta tehdään yhteisön ehdoilla, sen jäsenten kanssa ja nimenomaan heitä varten.
- Toiminta kohdistuu usein tekijöiden ja kokijoiden omaan ympäristöön. Tätä kautta voidaan saada myös ideoita suunnittelulle, mutta silloin teos ja sen tulkinnat tulee dokumentoida.
- Yhteisötaide voi luoda kuulumisen tunnetta, voimaantumista ja osallisuutta.

LISÄMATERIAALIA TUTUSTUTTAVAKSI

- [Käytännön esimerkit kuulemisen menetelmistä | UNICEF](#)
(mm. Käytännön esimerkkejä visuaaliset, leikillisten ja tarinankerronnan menetelmien hyödyntämisestä lasten ja nuorten kuulemisessa)